

bog'lanish"ga oid eksperimental amaliyotlar dolzarb va samarali bo'lib, o'rganilgan barcha nazariy va amaliy ma'lumotlarni takrorlash va yodga olish imkoniyatini beradi.

6. Uy tajribasi – bu o'quvchilar tomonidan uy sharoitida o'tkaziladigan kognitiv qiziqishlari va talablarini qondiradigan hamda ularning ijodiy faoliyatini rivojlantiradigan tajriba hisoblanadi. Uy tajribasini biror-bir mavzu o'rganilayotganda, tajriba o'tkazish uchun kerakli moddalar uy sharoitida mavjud bo'lganda va ayrim jihozlar talab qilinmaganda o'tkazish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Masalan, "Karbon kislotalar" mavzusini o'tishda sirka kislotani soda bilan reaksiyasini o'tkazish mumkin yoki "Oqsillar" mavzusida tuxum oqsilining denaturatsiyasini uy sharoitida bajarib ko'rish mumkin.

Shunday qilib, kimyoviy tajriba o'quv jarayonida bir qator muhim funksiyalarni bajaradi: axborot, tanqidiy, umumlashtiruvchi, mafkuraviy, tadqiqot, tuzatuvchi, evristik. Tajribalarni vizualizatsiya qilish, ularda ishtirok etish, o'quvchilarni bunday faol ish jarayoniga jalb etish kimyo fanidan bilimlarni egallash jarayonini faollashtiradi, ta'lim sifati va o'zlashtirish ko'rsatkichini oshiradi. Bundan tashqari, kimyoviy tajribalar o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi, ularni faol bo'lishga undaydi, muammoli vaziyatlarni hal qilishga yordam beradi, g'oyalarni keltirib chiqarishga, ularni amalga oshirish yo'llarini aniqlashga chorlaydi.

NUTQ – OG'ZAKI SO'ZLASHUV MULOQOTI AMALGA OSHIRILADIGAN NUTQ FAOLIYATINING TURI

**Isakulova N. J. – O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti professori, pedagogika
fanlari doktori**

Annotatsiya. Ushbu maqolada og'zaki so'zlashuv muloqotni amalga oshiradigan nutq faoliyatining turiga oid ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: nutq, og'zaki so'zlashuv, muloqot, nutq faoliyati, muloqot ko'nikmalari, dialogik muloqot, monologik muloqot.

РЕЧЬ – ВИД РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, ПРИ КОТОРОМ ОСУЩЕСТВЛЯЕТСЯ УСТНОЕ ОБЩЕНИЕ

**Исакулова Н.Ж. – доктор педагогических наук, профессор Узбекского
государственного университета мировых языков**

Аннотация. В данной статье представлена информация о видах речевой деятельности, посредством которой осуществляется устное речевое общение.

Ключевые слова: речь, устная речь, общение, речевая деятельность, коммуникативные навыки, диалогическое общение, монологическое общение.

SPEECH – A TYPE OF SPEECH ACTIVITY IN WHICH ORAL COMMUNICATION IS CARRIED OUT

**Isakulova N.J. – doctor of pedagogical Sciences, Professor of Uzbek state World
Languages University**

Annotation. This article is dedicated to the information about the types of speech activity through which oral speech communication is carried out.

Key words: speech, oral speech, communication, speech activity, communication skills, Dialogic communication, monologue communication.

Samarali holatni oddiy undov bilan ifodalash, obyektни nomlash, savolga javob berish va mustaqil kengaytirilgan bayon bilan yakunlashdan tortib, turli murakkabliklarga ega bo'lishi mumkin. So'z va iboradan butun so'zga o'tish fikrlash va xotiraning turli darajadagi ishtiroki bilan bog'liq. Nutq tarbiyasi atamasi juda ko'p qo'llaniladi. Demak, "gapirishni o'rganish" terminini qo'llaymiz, ya'ni fikrlaringizni og'zaki ifoda etishni o'rganamiz.

Mashg'ulotning maqsadi mahorat darajasida gapirish deb belgilanishi kerak. Nutqni amalga oshirish uchun ma'lum shartlar (shart-sharoitlar) zarur. Ushbu shart-sharoitlarning mavjudligi bilan bog'liq holda quyidagi haqiqatga e'tibor berish qiziqarlidir. Gapirishni o'rganish jarayonida bir tomondan mazmunli va mantiqiy nutq o'rtasida "ziddiyat", ikkinchi tomondan esa uning mahsuldorligi yuzaga keladi. Bilim, fikrlarning mavjudligi va biror narsaga o'z munosabatini bildirish istagi ifoda vositalarining yo'qligi bilan qondiriladi. Ko'rinib turibdiki, nutq materialini an'anaviy tashkil qilish bilan (gapirishni o'rganishga kommunikativ bo'lmagan yondashuv bilan) bu "ziddiyat" ("men xohlayman" va "men qila olaman" o'rtasida) hal etilmaydi. Masalan, tenziyalarning o'zlashtirilishi muhim interval bilan ajralib turadi, bu esa fikrni tabiiy ifoda etish imkonini bermaydi va boshqa narsalar qatori, aloqa vositasi sifatida chet tiliga bo'lgan qiziqishning yo'qolishiga olib keladi.

Deyarli barcha zamonaviy usullar ta'limning kommunikativ yo'nalganligidan iborat. Bu bugungi kunda, ayniqsa, mashhur. Chet tilida muloqot qilishda eng katta qiyinchiliklarni inson boshdan kechiradi, nutqni quloq orqali idrok qiladi. Biroq hozirgi kunda o'rni alohida ahamiyat kasb etgan og'zaki muloqot suhbatdoshning nutqini tushunmasdan iloji yo'q, chunki nutqiy o'zaro ta'sir jarayonida har kim ham so'zlovchi, ham tinglovchi sifatida harakat qiladi. Chet tillarni o'qitish muammosining eng munozarali jihatlaridan biri bilim, ko'nikma, ularni tashkil etish va o'tkazish usullarini tekshirish va hisobga olishdir.

H. Mustafayeva o'z tadqiqotida ingliz tili grammatikasini ijtimoiy-gumanitar fakultetlar o'zbek guruhlar talabalar tomonidan o'zlashtirishning lingvodidaktik tamoyillari, metodik vositalarini to'liq bir majmua sifatida tadqiq etgan¹.

T. Madraximov ingliz tili so'zlashuv nutqining strukturaviy, funksional-semantik va pragmatik xususiyatlarini kommunikativ tilshunoslik hamda qiyosiy tipologik nuqtayi nazardan o'rgandi. So'zlashuv nutqining uslubiy varianti sifatida tasvirlash va tahlil qilish bilan cheklanib qolmasdan, uning sifat xarakteristikasini belgilab beruvchi omillar ham aniqlandi, etno-sotsiolingvistik, kognitiv-kommunikativ, paralingvistik, ruhiy-fiziologik, modallik, individual-okkazional omillar turli lisoniy birliklar misolida yoritib berildi².

N. Shirinova o'z tadqiqotida ingliz tili darslarida akademik litsey o'quvchilarining bilish faolligini oshirishni asosladi, ularda bilish darajasining hozirgi kundagi holati tanqidiy tahlil etildi, bilish faolligini oshirishning zaruriy va muhim usullari aniqlandi hamda o'quvchilar

¹ Мустафаева Х. Инглиз тили грамматикасини ижтимоий-гуманитар факультетлар талабаларига ўргатишнинг лингводидактик хусусиятлари: Дис. ... пед.ф.н. – Самарқанд, 2003. – 139 б. – Б.8.

² Мадрахимов Т. Инглиз тили сўзлашув нутқининг функционал-семантик хусусиятлари: Дис. ... фил.ф.н. – Тошкент, 2008. – 154 б. – Б. 8.

nutqida uchraydigan an'anaviy nuqsonlarning oldini olish metodikasi ishlab chiqildi, topshiriqlar izohlandi, metodik ishlanmalar tajriba sharoitida sinovdan o'tkazildi¹.

M. Abdullayeva filologik yo'nalishda o'qituvchilarni tayyorlashda amaliy grammatikani o'qitishning 3 asosiy: amaliy, kasbiy-pedagogik hamda nazariy grammatikaga tayyorlash vazifalarini belgilab berdi². Sotsiolingvistik kompetensiya kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi bo'lib, kontekstdagi grammatik va kommunikativ funksiyalarga amal qilgan holda topik, rollar va ishtirokchilar bilan aloqada integrativ normalarda fikr bildirish tushunilgan. Tadqiqotchi tomonidan ta'lim oluvchining til bo'yicha tajribasi hamda til materiallarining qiyinchilik darajasini hisobga olish tamoyillari tavsiya etilgan. Metodikada gapirishning ijtimoiy-madaniy, o'quv, badiiy adabiyot, ommaviy axborot, ilm, ishlab chiqarish, shaxsiy yozishma, tomoshali-ommaviy (kino, teatr) tomonlari kiritilgan. Shuningdek, hikoya qilishi, tekst hamda vaziyat ham mavjud.

Gapirishni o'rganish o'z ichiga nimalarni oladi? Muloqot ko'nikmalarini o'zlashtirish o'z ichiga oladi:

- tovushlar va ovoz modellarini ijro etish;
- so'z va jumialarda intonatsion naqsh va ritmlardan foydalanish, to'g'ri stressni belgilash;
- auditoriya, ijtimoiy vaziyat, mavzu va vaziyatga qarab mos so'z va gap turlarini tanlash;
- fikrlarni mantiqiy ketma-ketlikda tashkil etish; ingliz tilidan hukmlarni ifodalash vositasi sifatida foydalanish;
- ingliz tilida ravon va oz sonli pauzalar bilan so'zlasha olish³.

Ingliz tilida gapirishni o'rganishda muloqotning dialogik va monologik kabi ikki shakli mavjud. Har ikkala shakl ham muhim, lekin dialogik shaklga alohida e'tibor beriladi, chunki u ko'proq kommunikativ hisoblanadi (1.1-jadvalga qarang):

1.1-jadval. Muloqotning dialogik va monologik shakllari

No	Muloqot shakllari	Muloqot shakllarining mazmun-mohiyati
1.	Dialogik shakl	Muloqotning dialogik shakli tilning kommunikativ funksiyasiga eng xos xususiyatdir. Uning rivojlanishi nafaqat suhbatdoshning savoliga to'g'ri javob berish yoki to'g'ri savol berish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bu muhim ahamiyatga ega, shartnoma/kelishmovchilik, pushaymon, uzr, zavq va quvonch, norozilik izhor va imkoniyatiga ega bo'lish uchun kerak. Bundan tashqari, mavzu materialini bilishingiz kerak (so'z birikmasi, nutq naqshlari, grammatika haqida ma'lumot) va ko'rgazmali vositalar bilan ishlay olish, kerakli leksik mazmunga ega

¹ Ширинова Н. Инглиз тили дарсларида академик лицей ўқувчиларининг билиш фаоллигини ошириш: Дис. ... пед.ф.н. – Тошкент, 2006. – 142 б. – Б. 7.

² М.А.Абдуллаева. Коммуникативная методика обучения иноязычной грамматике на начальном этапе языкового факультета (на мат. Present continuous, Present perfect английского языка): Дис. ... пед.ф.н. – Худжанд, 2004. – 189 б. – Б. 18.

³ Методика обучения говорению на английском языке. Электронный ресурс: <https://videouroki.net/razrabotki/mietodika-obuchieniia-ghovorieniia-na-anghliiskom-iazykie.html>. Дата обращения: 15.09.2020.

		bo'lgan tegishli nutq namunalari (standart iboralarni) to'g'ri tanlash va ulardan foydalana olish lozim.
2.	Monologik shakl	Monologik aloqa shakliga kelsak, monologik so'zlarni o'qitish birliklari jumlar va izchil matndir. Birinchi darajada (reproduktiv) ta'lim oluvchilarning nutqiy ijodkorligi taxmin qilinmaydi, shuning uchun til dizayni va mazmuni o'qituvchi tomonidan belgilanadi. Ikkinchi daraja (reproduktiv-mahsuldor) bayonlarda mustaqillik va ijodning ayrim elementlarini o'z ichiga oladi. Uchinchi daraja mahsuldor monolog nutq darajasidir. Bu bosqichda o'qituvchi o'z tili va nutq tajribasidan foydalanib, voqealarga o'z munosabatini bildirishi, baho berishi, o'z rejasi bo'yicha o'z bayonini tuzishi mumkin.

Tadqiqotchilar nutq faoliyatini rag'batlantiruvchi asosiy turlarini aniqladilar (1.2-jadvalga qarang).

Nutq nutq faoliyatining boshqa turlari: tinglash, o'qish va yozish bilan chambarchas bog'liq. Gapirish va tinglash o'rtasidagi aloqa ichki nutq va mexanizmga asoslangan murakkab aqliy faoliyatga bog'liq.

Chet tilining asosiy maqsadi ta'lim oluvchilarning chet tilida muloqot qilish qobiliyatini egallashida ko'rinadi. Kommunikativ kompetentlikni shakllantirishda bevosita muloqot (gapirish, eshitib tushunish) va bilvosita muloqotni (xorijiy matnlarni tushunish, yozish) amalga oshirish qobiliyati va tayyorligi e'tiborga olinadi. Kommunikativ kompetentlikni shakllantirish o'qitishning asosiy va yetakchi maqsadidir. Bu bugungi kunda, ayniqsa, mashhur.

1.2-jadval. Nutq faoliyatini rag'batlantiruvchi asosiy turlari

№	Rag'batlantiruvchi turlari	Nutq faoliyatini rag'batlantiruvchi asosiy turlarining mazmun va mohiyati
1.	Diskussiya (muhokama)	Trening davomida munozara ko'p jihatdan tashkil etilishi mumkin, u biror voqea haqida fikr almashishga, o'qilgan va tinglangan material haqida fikr bildirishga, muayyan muammoning yechimini birgalikda izlashga va hokazolarga qaratilgan bo'lishi mumkin. 3-5 kishidan iborat guruhlar bahs-munozara uchun tuziladi, ularga bahs-munozara uchun mavzular beriladi. Guruh a'zolarining har biri so'zga chiqish imkoniga ega bo'lishi muhimdir. Ushbu faoliyat turi tezkor qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.
2.	Rolli o'yin	Faoliyatning bu turida ishtirokchilar o'zlarini turli ijtimoiy kontekstlarda taqdim etishlari va turli ijtimoiy rollarni ijro etishlari lozim. Bunday o'yinlarda o'quv o'qituvchisi ishtirokchilarga ma'lum ma'lumotlarni: ular kim, nimani his qilishlari va u yoki bu haqida nimalarni o'ylashlari kerak.
3.	Simulyatsiya modeli	Simulyatsiya modellari aslida rol o'ynash o'yinlari bilan bir xil, ularning faqat yanada murakkab va teran shakli. Muayyan vaziyatni reallashtirish uchun turli predmetlar va yordamchi materiallardan foydalaniladi.
4.	Axborot gap	Faoliyatning bu turi juftlikda ishlashga mo'ljallangan. O'quvchilar bir-birlari bilan almashinadigan ba'zi ma'lumotlarga ega. Axborot almashish jarayonida har qanday muammolar hal etilishi yoki axborot

		to'planishi kerak. Muloqot ishtirokchilarining har biri birdek muhim, shuning uchun faqat ikki ishtirokchi o'zlariga taqdim etilgan ma'lumotlarni aniq va to'liq qayta yarata oladi.
5.	Breynstorming	Faoliyatning bu turi ma'lum mavzu bo'yicha g'oyalarni qat'iy cheklangan vaqt ichida ishlab chiqarishni o'rganishni o'z ichiga oladi. Miya bo'roni ishtirokchilar guruhlariga uchun ham, har bir shaxs uchun ham ishlatilishi mumkin.
6.	Intervyu	Ingliz tilini o'rganuvchilar turli odamlar bilan tanlangan mavzularda intervyular o'tkazadilar. Suhbat uchun reja va savollarni o'zlari tuzadilar, o'qituvchi faqat mavzuni ko'rsatishi mumkin.
7.	Hikoyaning oxiri	Juda qiziqarli va samarali faoliyat. O'qituvchi hikoya qiladi, lekin oxirigacha emas, boshida to'xtaydi. Keyin ishtirokchilarning har biri o'z yakunlarini taklif qiladi.
8.	Tasvir bo'yicha tavsif	O'qituvchi rasm yoki rasmlar qatorini taklif etadi va o'quvchilar rasmda ko'rsatilgan narsalarni tasvirlashlari yoki bir qator tasvirlar asosida hikoya qilishlari kerak.
9.	Hisobot	Har bir talaba darsdan oldin berilgan mavzu bo'yicha hikoya tayyorlashi, so'ngra qisqa shaklda hikoya mantig'iga rioya qilib, qayta ishlangan ma'lumotlarni taqdim etishi lozim.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, chet tilida muloqot qilishda eng katta qiyinchiliklarni ta'lim oluvchi boshdan kechiradi, nutqni quloq orqali idrok qiladi. Biroq, hozirgi kunda o'rni alohida ahamiyat kasb etgan og'zaki muloqot suhbatdoshning nutqini tushunmasdan iloji yo'q, chunki nutqiy o'zaro ta'sir jarayonida har kim ham so'zlovchi, ham tinglovchi sifatida harakat qiladi. Chet tillarni o'qitish muammosining eng munozarali jihatlaridan biri bilim, ko'nikma, ularni tashkil etish, o'tkazish usullarini tekshirish va hisobga olishdir. Nazorat hali ilmiy ish faoliyatini takomillashtirish uchun "kuchli vosita" va ma'lum bir mavzu bo'yicha bilim va ko'nikmalarning haqiqiy holatini o'rnatish uchun manba bo'lib qolmadi.

Chet tili o'qitish sohasida muhim so'nggi rivojlanish M. A. Bim va A. A. Miroyubov akademigi rahnamoligida ishlab chiqilgan chet tili uchun vaqtinchalik davlat ta'lim standarti loyihasi ko'rinishi bo'ldi.

Vaqtinchalik davlat standartida o'qitishning asosiy, minimal yetarli darajasi, shuningdek, chet tillarni o'qitishning maqsad va vazifalari belgilab berilgan. Ushbu maqsad va vazifalarga erishishga faqat mazmunli va yaxshi tashkil etilgan monitoring hissa qo'shishi mumkin. Dialog qoidaga ko'ra chet tillarni o'qitishda nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish va shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri bo'lib hisoblanadi. Ko'p o'qituvchilarda uzoq minimal vaqt va natijalar xolisligi bilan birga keng imkoniyatlar bor. Bu muammoning dolzarbligi har bir metodda o'quv jarayonini takomillashtirish uchun namunaviy dialoglardan ijodiy foydalanishda ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, namunaviy muloqotlardan foydalanish barcha universitet ta'lim oluvchilari uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Ishning maqsadi ushbu mavzuga oid metodik adabiyotlarni tahlil qilish asosida nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishning ilmiy asoslari va metodikasini aniqlash, o'rganilayotgan masalaga bevosita yoki bilvosita aloqador bo'lgan zarur ilmiy ma'lumotlarni to'plashdan iborat. Bundan tashqari, muhim:

1) nutq va malakani rivojlantirishga o'rgatish sohasidagi dastlabki yutuqlarni bayon qilish va tahlil qilish;

2) muayyan bosqichda chet tillarini o'rganish jarayonida o'quv mashqlarining turlaridan biri sifatida namunaviy dialoglarning qo'llanilish darajasini aniqlash;

3) nutq mahorati terminologiyasining asosiy tushunchalarini va uni avtomatlashtirishning mezonini ochib berish¹.

Tadqiqotda kommunikativ yo'naltirilgan o'qitish sharoitida amalga oshiriladigan nutqiy malakani rivojlantirish jarayoniga e'tibor qaratilgan. Shunga asoslanib, tadqiqotda dialogik muloqot, ya'ni dialog-nutq malakalarini rivojlantirishning eng yuqori samaradorligini ta'minlovchi namuna tanlab olindi. Chet tili nutqini tushunish va chet tilida muloqot qilish qobiliyatini tushunish uchun dialoglardan foydalanishning kutilgan natijalarini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni, ya'ni asosiy maqsadlarini belgilaydi:

1) nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish muammosiga oid mavjud uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish va namunaviy dialogdan o'quv mashqi sifatida foydalanish;

2) gapirish ko'nikmasiga o'rgatishning ilmiy asoslari va usullarini aniqlash hamda dialoglar orqali chet tilini o'rganishda o'quv mashqlarini o'tkazishning eng yaxshi usullarini tahlil qilish;

3) o'quvchilarning ko'nikma va malakalari darajasini sinab ko'rish uchun nutq mashqlarining eng samarali tizimini yaratish va tajriba-sinovdan o'tkazish.

Mazkur jarayonda quyidagi usullaridan foydalaniladi:

1) muammoga oid ilmiy-metodik adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilish;

2) o'qituvchilarning ijobiy tajribasini o'rganish va umumlashtirish;

3) pedagogik amaliyot davomida o'qituvchi va talabalarning nazorat faoliyati monitoringi;

4) kompozit nutq vazifalarini eksperimental tekshirish bu ishning nazariy asosi chet tili ilg'or o'qituvchilarining ushbu muammosiga oid uslubiy izlanishlar.

Amaliy jihatdan quyidagilarga e'tibor qaratildi:

1) to'plangan materialni amaliyotda qo'llash, har qanday yoshdagi va ta'limning barcha darajalarida talabalar bilan ishlashda;

2) ushbu mavzu turi bilan batafsil tanishish;

3) nutq malakalarini rivojlantirish xususiyatlarini aniqlash va og'zaki nutqni har qanday bosqichda majburiy vaqt sifatida o'rganish.

Nutq og'zaki nutqiy muloqot (tinglash bilan birga) amalga oshiriladigan nutq faoliyatining mahsuldor turidir. Nutq mazmuni fikrlarni og'zaki shaklda ifodalashdir. Nutq so'zlash, leksik va grammatik ko'nikmalarga asoslanadi. Ko'pchilik o'qitish metodlarida nutq o'qitishning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Dasturiy bayonotlarning katta yoki kichik roliga ko'ra tashabbuskor (faol) nutq, reaktiv (javob) nutq va reproduktiv (stoxastik) nutqni ajrata oladi.

Nutq aktining psixologik tuzilishi to'rtta bosqichni o'z ichiga oladi:

1) motivatsion – motivatsion bosqichda insonning muloqot qilish ehtiyoji ma'lum bir sababning ta'siri ostida va so'zlashishning muayyan maqsadi mavjudligida namoyon bo'ladi;

2) analitik – sintetik boqichda dasturiy va shakllantiriladigan aqliy harakatlar shaklida taqdim etilgan (bu yerda so'z tanlash va grammatik prognozlashning ichki dizayni mexanizmi mavjud);

---

¹ Методика навыка говорения на английском языке. Электронный ресурс: http://letopisi.org/index.php/Методика_навыка_говорения_на_английском_языке. Дата обращения: 15.09.2020.

3) ijro etuvchi bosqichda ovoz va fikr intonatsion dizayn ta'lim dastlabki bosqichida, uning ijrosi uchun so'z dasturi o'tish ona tili orqali sodir bo'ladi;

4) nazorat bosqichida vazifasi mumkin xatolar va ularni tuzatishdan iborat.

Gapirishni o'rgatish uchun maxsus mashqlar mo'ljallangan bo'lib, ular tayyorgarlik va nutq mashqlariga bo'linadi. O'zlashtirilmagan nutq ko'nikma va malakalari, uning reaktivligi, spontanligi, mavzu dialogida rivojlantiriladi; monologda esa o'zining tashabbuskorligi, mantiqiyliqi, izchilligi bilan tayyorlangan nutq ko'nikma va malakalari. Dialogik nutq – ikki yoki undan ortiq shaxs o'rtasida bevosita gap almashuvi mavjud bo'lgan nutq shaklidir. Dialogik nutqning bir qator xususiyatlarini o'z ichiga olgan shartlar: so'zlashuvning qisqaligi, og'zaki bo'lmagan aloqa vositalaridan keng foydalanish (yuz ifodalari, imo-ishoralar), intonatsiyaning katta roli, to'liq bo'lmagan kompozitsiyaning turli xil maxsus jummalari, kitob nutqining qat'iy normalaridan va sodda jumladan ozod bo'lgan so'zlashuvning sintaktik dizayni. Dialogik nutqni o'qitish birligi – dialogik birlik (mikrobiolog) mazmun va shakl bilan bog'liq bo'lgan bir necha so'zlardir.

Dialogik nutqni o'rgatish muloqot sodir bo'ladigan vaziyatga oid dialogik matn shaklida berilgan namunaga asoslanadi. Darsda dialogik nutqni o'rgatishning asosiy bosqichlari:

1) vaziyatni og'zaki tushuntirishlar yoki texnik tayyorgarlik orqali taqdim etish;

2) dialogni tovush va grafik shaklda taqdim etish;

3) dialogning til materialini o'zlashtirish;

4) dialogdagi replikalarning muloqot usullarini o'zlashtirish;

5) dialogni ko'paytirish;

6) dialog-namunasining imkoniyatlarini vaziyat komponentlarini o'zgartirish orqali oshirish.

Dialogik nutqni o'rgatishda dialoglarning har xil turlari va ular bilan ishlash shakllarini o'zgartirish tavsiya yetiladi: dialog-suhbat, dialog-dramaturgiya, talabalar va o'qituvchi bilan suhbat, juftlik va guruh. Dialogik nutqni o'rgatishning asosiy vositalari mashqlar hisoblanadi. Ularni amalga oshirish jarayonida ko'nikma hosil qilinadi: axborotni talab qilish, suhbatdoshning gapiga munosib javob berish, dialogik nutq markalaridan foydalanish, dialog qurishda replikalarni birlashtirish va boshqalar.

Monolog nutq bir yoki bir guruh tinglovchi (suhbatdosh)larga, ba'zan o'ziga qaratilgan nutq shakli; dialogik nutqdan farqli o'laroq, u o'zining to'laqligi bilan ajralib turadi, bu so'zlashishning tematik mazmunini keng yoritishga intilish, umumiy konstruksiyalarning mavjudligi va ularning grammatik rasmiyatchiligi bilan bog'liq. Monolog nutq tarbiyasi uch bosqichda amalga oshadi. *Birinchi bosqichda* til avtomatizmlari ishlab chiqiladi. Fonetik, leksik, grammatik materialdan tez va xatosiz foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish imitativ, assotsiativ nutq, nutq so'zlash, xor va shartli-kommunikativga asoslanadi. *Ikkinchi bosqichda* muloqot maqsadiga mos til vositalarini tanlashga o'rgatadilar. Mazmunning adekvat leksik va struktur material yordamida ifodalanishiga e'tibor qaratiladi. Bu yerda birovning gapini burish va asosan nutq materialini tayyor holda ishlatish qobiliyati rivojlangan. *Uchinchi bosqich* tashabbuskor nutq malakalarini rivojlantirishga qaratilgan. So'zlovchining ongi gap mazmuniga diqqatni qaratadi.

Monologik nutqning xususiyatlari orasida uzluksizlik ham mavjud (so'z bir ibora bilan cheklanmaydi), izchillik, nutqning mantiqiyliqi, nisbiy semantik to'liqlik va nutqning kommunikativ yo'nalishi. Monolog nutq turli kommunikativ maqsadlarda qo'llaniladi: axborot bilan aloqa qilish, ishontirish orqali tinglovchilarga ta'sir etish, harakatni